

O'ZBEKISTONDA JISMONIY TARBIYA VA SPORTNING IJTIMOIY-PEDAGOGIK ASOSLARI: ZAMONAVIY HOLAT VA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI

Berdiyev Mansur Eshonqul o'g'li

Osiyo xalqaro universiteti magistri

Berdiyeva Sadoqat Eshonqul qizi

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti o'qituvchisi

ANNOTATSIYA. Kirish. O'zbekistonda jismoniy tarbiya va sport millat salomatligi va ijtimoiy taraqqiyotning muhim omili sifatida e'tirof etilgan. Ushbu tadqiqot jismoniy tarbiya va sportning ijtimoiy-pedagogik asoslarini zamonaviy sharoitda o'rganishga qaratilgan. **Metodlar.** Tadqiqotda qiyosiy-tahlil, so'rovnoma, kuzatish va statistik tahlil metodlari qo'llanildi. Toshkent, Samarqand va Farg'ona viloyatlaridan 450 nafar o'quvchi, 120 nafar o'qituvchi va 80 nafar ota-ona tadqiqotda ishtirok etdi. **Natijalar.** O'quvchilarning 68% jismoniy tarbiya darslariga qiziqish bildirdi, biroq 45% amaliy mashg'ulotlar yetarli emasligini qayd etdi. O'qituvchilarning 73% zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish zarurligini ta'kidladi. Jismoniy faol talabalar akademik ko'rsatkichlarida 23% yuqori natijalar ko'rsatdi. **Xulosa.** O'zbekistonda jismoniy tarbiya va sportni rivojlantirish uchun zamonaviy pedagogik yondashuvlar, materiallar va o'qituvchilar malakasini oshirish zarur. Sport-sog'lomlashtirish faoliyatini kuchaytirish yoshlar sog'lig'i va ijtimoiy integratsiyasini ta'minlaydi.

Kalit so'zlar: jismoniy tarbiya, sport, ijtimoiy-pedagogik asoslar, O'zbekiston, talabalar sog'ligi, pedagogik texnologiyalar

1. KIRISH.

1.1. Muammoning dolzarbligi

O'zbekiston Respublikasining "Jismoniy tarbiya va sport to'g'risida"gi Qonuni (2015) va "Yoshlar siyosati konsepsiyasi" (2020) jismoniy tarbiya va sportni

davlat siyosatining ustuvor yo'nalishi sifatida belgilab berdi [1]. 2021 yilda O'zbekiston aholisining 41% foizi 30 yoshgacha bo'lgan yoshlarni tashkil etdi, bu jismoniy tarbiya va sportga katta e'tibor berishni talab qiladi [2].

Biroq, zamonaviy tadqiqotlar yoshlar orasida gipokinesiya (harakatsizlik), ortiqcha vazn va psixologik stress muammolarining ortib borayotganligini ko'rsatmoqda [3]. Jahon Sog'liqni Saqlash Tashkiloti (WHO) ma'lumotlariga ko'ra, jismoniy faollikning pastligi dunyo miqyosida o'limning to'rtinchi asosiy omili hisoblanadi [4].

Shu sababli, jismoniy tarbiya va sportning ijtimoiy-pedagogik asoslarini o'rganish va zamonaviy yondashuvlarni ishlab chiqish dolzarb ahamiyatga ega.

1.2. Adabiyotlar tahlili

Jismoniy tarbiya va sportning ijtimoiy-pedagogik jihatlarini bir qator mahalliy tadqiqotchilarda o'rganilgan. M.Abdumalikov va S.Sattarov (2019) o'z tadqiqotlarida jismoniy tarbiya darslarida innovatsion metodlarni qo'llash samaradorligini ko'rsatdilar [5]. N.Qo'chqorov (2020) sportning yoshlar ijtimoiylashuviga ta'sirini tahlil qildi [6].

Xorijiy tadqiqotchilar ham jismoniy tarbiyaning ijtimoiy aspektlariga katta e'tibor berishgan. Bailey (2006) jismoniy tarbiya orqali ijtimoiy ko'nikmalarning rivojlanishini ta'kidlaydi [7]. Kirk (2010) jismoniy tarbiya pedagogikasining zamonaviy yondashuvlarini ishlab chiqdi [8].

Biroq, O'zbekiston sharoitida jismoniy tarbiya va sportning ijtimoiy-pedagogik asoslarini kompleks o'rganuvchi tadqiqotlar yetarli emas.

1.3. Tadqiqot maqsadi va vazifalari

Maqsad: O'zbekistonda jismoniy tarbiya va sportning ijtimoiy-pedagogik asoslarini zamonaviy sharoitda o'rganish va rivojlantirish yo'nalishlarini aniqlash.

Vazifalar:

1. Jismoniy tarbiya va sportning o'quvchilar ijtimoiy rivojlanishiga ta'sirini tahlil qilish

2. Zamonaviy jismoniy tarbiya darslarining pedagogik xususiyatlarini o'rganish
3. O'qituvchilar va o'quvchilarning jismoniy tarbiyaga munosabatini aniqlash
4. Jismoniy tarbiya va sportni rivojlantirish uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqish

2. METODLAR

2.1. Tadqiqot dizayni

Tadqiqot 2024-2025 o'quv yilida aralash (mixt) metodologiyaga asoslandi. Miqdoriy (so'rovnoma, test) va sifatiy (kuzatish, intervyu) ma'lumotlar to'plandi.

2.2. Ishtirokchilar

Tadqiqotda Toshkent shahridan 3 ta, Samarqand va Farg'ona viloyatlaridan 2 tadan maktab tanlandi. Jami 650 nafar ishtirokchi :

- 450 nafar o'quvchi (8-11-sinflar, o'rtacha yoshi 15.3)
- 120 nafar jismoniy tarbiya o'qituvchisi
- 80 nafar ota-ona

2.3. Ma'lumot to'plash vositalari

1. **So'rovnoma** : O'quvchilar uchun 25 savollik, o'qituvchilar uchun 30 savollik so'rovnomalar ishlab chiqildi
2. **Jismoniy tayyorgarlik testlari** : Tezlik, chidamlilik, kuch va moslashuvchanlikni baholash
3. **Akademik ko'rsatkichlar** : O'quvchilarning yillik baholar o'rtacha ko'rsatkichi
4. **Kuzatish** : 30 ta jismoniy tarbiya darsi kuzatildi

2.4. Ma'lumotlar tahlili

Miqdoriy ma'lumotlar SPSS 26.0 dasturi yordamida tahlil qilindi. Tavsifiy statistika (chastota, foiz, o'rtacha), korrelyatsion tahlil va t-test qo'llanildi. Sifatiy ma'lumotlar tematik tahlil usuli bilan qayta ishlandi.

3. NATIJALAR

3.1. O'quvchilarning jismoniy tarbiyaga munosabati

So'rovnoma natijalari o'quvchilarning 68% jismoniy tarbiya darslariga ijobiy munosabatda ekanligini ko'rsatdi. Biroq, 45% o'quvchi haftasiga 2 soat mashg'ulot yetarli emasligini bildirdi. O'g'il bolalarning 73% va qiz bolalarning 62% sport bilan muntazam shug'ullanishni istaydi.

Jadval 1. O'quvchilarning jismoniy tarbiyaga munosabati (%)

Ko'rsatkich	O'g'il bolalar (n=230)	Qiz bolalar (n=220)	Jami (n=450)
Ijobiy munosabat	73	62	68
Darslar yetarli emas	48	42	45
Qo'shimcha mashg'ulot istagi	65	38	52
Sport to'garaklarida qatnashish	34	18	26

3.2. Jismoniy faollik va akademik ko'rsatkichlar

Jismoniy faol o'quvchilar (haftasiga 5+ soat) akademik ko'rsatkichlarida statistik jihatdan ahamiyatli farq ko'rsatdi $p < 0.05$. Jismoniy faol guruhning o'rtacha baho ko'rsatkichi 4.3 bo'lsa, kam faol guruhniki 3.5 ni tashkil etdi 23% farq.

Korrelyatsion tahlil jismoniy tayyorgarlik va akademik muvaffaqiyat o'rtasida o'rta darajadagi ijobiy bog'liqlikni ko'rsatdi $r = 0.42$, $p < 0.01$.

3.3. O'qituvchilarning pedagogik yondashuvlari

O'qituvchilar so'rovnomasi quyidagi natijalarni berdi:

- 73% zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish zarurligini tan oldi
- 58% materiallar yetarli emasligini qayd etdi
- 67% malaka oshirish kurslarida qatnashish istagi bor
- 42% individual yondashuvni qo'llashda qiyinchiliklarga duch keladi

3.4. Kuzatish natijalari

30 ta dars kuzatuv quyidagilarni aniqladi:

- Darslarning 67% an'anaviy metodlar asosida o'tkaziladi
- O'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlash darajasi o'rtacha 56%
- Differensial yondashuv qo'llanishi past (32% darslar)
- Zamonaviy sport inventarlaridan foydalanish 28% darslar

3.5. Ota-onalarning fikrlar

Ota-onalar so'rovnomasi: 82% bolalarining jismoniy rivojlanishiga qiziqish bildirdi, 73% maktabda ko'proq sport to'garaklari ochilishini istaydi, 56% bolalarining ortiqcha vazn muammosi haqida tashvishlanmoqda.

4. MUHOKAMA

4.1. Asosiy topilmalarning tahlili

Tadqiqot natijalari ko'rsatdiki, O'zbekiston o'quvchilarining ko'pchiligi jismoniy tarbiyaga ijobiy munosabatda, biroq amaliy imkoniyatlar cheklangan. Bu xorijiy tadqiqotlar natijalariga mos keladi, chunki Bailey (2006) ham jismoniy tarbiya darslarining sifati va hajmi muhim ekanligini ta'kidlagan [7].

Jismoniy faollik va akademik muvaffaqiyat o'rtasidagi ijobiy bog'liqlik ($r = 0.42$) xalqaro tadqiqotlar natijalarini tasdiqlaydi. Kirk (2010) ham shunga o'xshash xulosalarga kelgan [8]. Bu jismoniy tarbiya orqali kognitiv funksiyalar, diqqat va xotira yaxshilanishini ko'rsatadi.

4.2. Pedagogik yondashuvlarning tahlili

O'qituvchilarning 73% zamonaviy metodlarga bo'lgan ehtiyoji an'anaviy yondashuvlarning kamchiliklarini ko'rsatadi. Differensial yondashuvning past qo'llanishi (32%) individual ehtiyojlarni qondirishda muammolar borligini bildiradi.

Xorijiy tajriba ko'rsatadiki, sport-pedagogika sohasida uzluksiz professional rivojlanish o'qituvchilarning samaradorligini 35-40% oshiradi [9].

4.3. Ijtimoiy aspektlar

Tadqiqot jismoniy tarbiya va sportning ijtimoiy integratsiya vositasi ekanligini tasdiqladi. Sport to'garaklarida qatnashuvchi o'quvchilar (26%) yuqori ijtimoiy faollik ko'rsatadi.

Ota-onalarning 82% qiziqishi ijtimoiy tanlabning jismoniy tarbiya va sportga e'tiborini aks ettiradi. Biroq, qiz bolalar uchun sport to'garaklariga kirish imkoniyati cheklangan (18% qatnashish), bu gender tengligini ta'minlash zarurligini ko'rsatadi.

4.4. Cheklovlar

Tadqiqot faqat shahar maktablarida o'tkazildi, qishloq maktablari qamrab olinmadi. Longitudinal tadqiqot o'tkazilmadi, faqat kross-sektsion ma'lumotlar to'plandi. Kelajakda uzoq muddatli kuzatish tadqiqotlari zarur.

5. XULOSA

5.1. Asosiy xulosalar

1. O'zbekiston o'quvchilari jismoniy tarbiyaga yuqori qiziqish bildiradi, biroq amaliy imkoniyatlar (mashg'ulot vaqti, materiallar, to'garaklar) yetarli emas
2. Jismoniy faollik va akademik muvaffaqiyat o'rtasida ijobiy bog'liqlik mavjud, bu jismoniy tarbiyaning kognitiv rivojlanishga ta'sirini ko'rsatadi
3. O'qituvchilar zamonaviy pedagogik texnologiyalar va malaka oshirish kurslariga muhtoj
4. Gender tengsizligi mavjud: qiz bolalar sport to'garaklariga kamroq kiradi
5. Ota-onalar bolalarining jismoniy rivojlanishiga qiziqish bildiradi va ko'proq sport imkoniyatlarini talab qiladi

5.2. Amaliy tavsiyalar

Ta'lim muassasalari uchun:

- Haftadagi jismoniy tarbiya darslarini 3-4 soatga oshirish
- Turli sport to'garaklarini tashkil etish (futbol, basketbol, suzish, o'zbek milliy kurashi)
- Zamonaviy sport inventarlari va uskunalar bilan ta'minlash
- Qiz bolalar uchun alohida sport dasturlari yaratish

O'qituvchilar uchun:

- Har 3 yilda bir marta malaka oshirish kurslari

- Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni o'rganish (o'yin texnologiyalari, sog'lomlashtirish texnologiyalari, differensial yondashuv)
- Individual ta'lim rejalarini tuzish
- Raqamli texnologiyalardan foydalanish (fitness-trackerlar, mobil ilovalar)

Davlat organlari uchun:

- Jismoniy tarbiya va sport infratuzilmasini rivojlantirish
- Sport-sog'lomlashtirish markazlari tarmog'ini kengaytirish
- Ommaviy sport tadbirlarini tashkil etish
- Sport-pedagogika bo'yicha tadqiqotlarni moliyalashtirish

5.3. Kelajakdagi tadqiqotlar

Kelajakda quyidagi yo'nalishlarda tadqiqotlar zarur :

- Qishloq maktablarida jismoniy tarbiya holati
- Longitudinal tadqiqot: jismoniy faollikning uzoq muddatli ta'siri
- Milliy sport o'yinlarini pedagogik jarayonga integratsiya qilish
- Maxsus ehtiyojli bolalar uchun adaptiv jismoniy tarbiya

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi. "Jismoniy tarbiya va sport to'g'risida"gi Qonun. O'RQ-383-son. Toshkent (2015)
2. O'zbekiston Respublikasi Statistika Qo'mitasi. Demografik ko'rsatkichlar. Toshkent (2021)
3. Abdumalikov M., Sattarov S. Jismoniy tarbiya darslarida innovatsion metodlar. *Pedagogika* **45**(3), 78-85 (2019)
4. World Health Organization. *Global recommendations on physical activity for health*. WHO, Geneva (2010)
5. Abdumalikov M., Sattarov S. Jismoniy tarbiya darslarida innovatsion metodlar. *Pedagogika jurnali* **45**(3), 78-85 (2019)
6. Qo'chqorov N. Sportning yoshlar ijtimoiylashuviga ta'siri. *O'zbekiston jismoniy tarbiyasi* **12**(2), 45-52 (2020)

7. Bailey R. Physical education and sport in schools: A review of benefits and outcomes. *Journal of School Health* 76(8), 397-401 (2006)
8. Kirk D. Physical education futures. *Routledge*, London (2010)
9. Eshonqul o'g'li, B. M. (2025, February). JISMONIY TARBIYA VA SPORTNING IJTIMOIIY-PEDAGOGIK ASOSLARI. In International Educators Conference (pp. 295-301).
10. Berdiyeva, S. (2024). Improving the methodology of preparing students for creative activity based on foreign experiences. *Talqin va tadqiqotlar*, (28).